

І. Є. Бараняк

Міграційні процеси як передумова формування структури територіальної міграційної системи: оцінка інтенсивності (на прикладі Львівської області)

Досліджено особливості розвитку міграційних процесів у Львівській територіальній міграційній системі. Проаналізовано мобільність населення за напрямками міграції. Визначено регіони-донори і реципієнти Львівщини за показником сальдо міграції. Досліджено структуру Львівської територіальної міграційної системи. Проведений аналіз рівномірності розподілу міграційних потоків емігрантів та іммігрантів та їх збалансованість за допомогою системи відносних показників.

Ключові слова: міграція, територіальна міграційна система, міграційні потоки.

Постановка проблеми. Інтенсивні міграційні процеси стали невід'ємною частиною сучасного глобалізованого світу. На макрорівні вони стають чинниками модернізації економіки. На регіональному чи локальному можуть посилювати або ж сповільнювати структурні зрушення в системі виробництва.

Через своє прикордонне географічне розташування, Львівщина традиційно має великий міграційний потенціал. Його використання є необхідним для становлення як демосоціальної, етнічної рівноваги так і рівноваги на ринку праці. Адже саме мобільність населення відіграє особливу роль у становленні і розвитку територіальних міграційних систем. Неконтрольовані міграційні потоки, а з ними і втрати людського капіталу, призводять до негативних тенденцій розвитку демографічних, соціально-економічних процесів, загострення міжетнічних суперечностей, інституційні «ломки» у сімейній сфері, змін в екістико-поселенській структурі територіальної суспільної системи. З огляду на це, виникає гостра потреба у, перш за усе, як носія територіального міграційного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасну теоретико-методологічну базу дослідження мобільності населення становлять численні праці вітчизняних та зарубіжних вчених. В Україні питанням методології та методики оцінки міграційних процесів присвячені праці О. Білик, А. Колота, Е. Лібанової, О. Малиновської, В. Онікієнка, С. Пирожкова, У. Садової, Л. Семів, О. Шаблія та інших вітчизняних дослідників. Вагомі дослідження з даної проблематики представлені іменами іноземних

© *І. Є. Бараняк*, 2013.

науковців: М. Армстронг, Н. Барр, Л. Джуелл, Р. Еренберг, С. Естрін, Т. Заславська, М. Кастельє. Зазначені науковці належним чином розкрили сутність явища міграції, її типологізацію, закономірності, специфіку та особливості прояву в різних економічних умовах. Але разом із тим, недостатня увага зверталася на питання диференціації активності міграційних процесів у розрізі окремих територіальних суспільних систем (ТСС), вивчення факторів, що впливають на мобільність населення та його переміщення в межах територіальної міграційної системи.

Виходячи з усього сказаного вище, основною **метою** даного дослідження є визначення структури Львівської територіальної міграційної системи, а завданнями – оцінка рівномірності розподілу міграційних потоків емігрантів та іммігрантів та їх збалансованість за допомогою системи відносних показників, визначення міграційних центрів притягання та виштовхування робочої сили,.

Виклад основного матеріалу. Поняття територіальної міграційної системи (ТМС) є доволі нове для сучасного наукового дискурсу. Зокрема, згідно з підходом, запропонованим авторами монографії за наук. ред. У. Садової «Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації», ТМС визначається як фрагмент реальності, а точніше частина суспільства, що функціонує на певній території, оконтуреної політико-адміністративними границями (опорний каркас) з системоформуючим ядром – (бі-) або поліполярним центром концентрації осіб-мігрантів [1, с. 35]. Визначення системоформуючих ядер та центрів концентрації мігрантів в межах Львівської області і є метою даної статті.

За напрямками міграції розрізняють внутрішньорегіональний та зовнішній вид переміщення населення. Відповідно дослідження активності міграційних процесів вважаємо за доцільне проводити у розрізі двох окремих блоків міграційних показників. З одного боку, потрібно досліджувати внутрішню міграційну поведінку населення Львівщини, визначати основні центри притягання та відтоку в середині даної ТСС, аналізувати основні фактори, які впливають на мобільність населення. З іншого боку, варто вивчати міграційні зв'язки з іншими ТСС та рушійні сили, що сприяють їх формуванню та розвитку.

Складна економічна ситуація наприкінці 90-х років ХХ ст. та на початку ХХІ ст. у Львівській області і загалом в Україні створила сприятливі умови для активізації розвитку міграційних процесів. Виїзд з Львівщини за кордон великої кількості населення у економічно активному віці поглибив розвиток негативних демографічних процесів та структурних деформацій в статевовіковій структурі населення регіону.

Міграційні процеси як передумова формування структури територіальної міграційної системи: оцінка інтенсивності (на прикладі Львівської області)

Таблиця 1
Загальна кількісна оцінка мобільності населення за напрямками міграції в розрізі районів та міст Львівщини за 2010-2012 рр.*

Регіон	Усі потоки міграції			Внутрішньорегіональна міграція			Зовнішня міграція		
	прибуло	вибуло	сальдо	прибуло	вибуло	сальдо	прибуло	вибуло	сальдо
Львів	28864	30829	-1965	14553	17941	-3388	14311	12888	1423
Борислав	1432	1414	18	1085	1005	80	347	409	-62
Дрогобич	4608	5561	-953	3602	4394	-792	1006	1167	-161
Моршин	183	303	-120	114	210	-96	69	93	-24
Новий Розділ	1549	1373	176	1261	1047	214	288	326	-38
Самбір	1742	1742	0	1408	1348	60	334	394	-60
Стрий	3071	3147	-76	2090	2080	10	981	1067	-86
Трускавець	862	1119	-257	599	798	-199	263	321	-58
Червоноград	3012	3292	-280	2078	2048	30	934	1244	-310
Бродівський	2157	2396	-239	1277	1227	50	880	1169	-289
Буський	1824	1712	112	1515	1380	135	309	332	-23
Городоцький	1397	1365	32	1182	1085	97	215	280	-65
Дрогобицький	3061	2327	734	2683	1897	786	378	430	-52
Жидачівський	2491	2904	-413	1897	2081	-184	594	823	-229
Жовківський	4374	4505	-131	3333	3369	-36	1041	1136	-95
Золочівський	2828	2629	199	1991	1776	215	837	853	-16
Кам'янка-Бузький	1697	1698	-1	1459	1375	84	238	323	-85
Миколаївський	1801	2099	-298	1558	1709	-151	243	390	-147
Мостиський	1594	1483	111	1290	1226	64	304	257	47
Перемишлянський	946	1125	-179	769	861	-92	177	264	-87
Пустомитівський	3900	2014	1886	3361	1599	1762	539	415	124
Рахівський	1890	1993	-103	1413	1431	-18	477	562	-85
Самбірський	2575	2847	-272	2136	2296	-160	439	551	-112
Сколівський	1897	1538	359	1522	1093	429	375	445	-70
Сокальський	3566	3426	140	2703	2444	259	863	982	-119
Старосамбірський	3741	3293	448	3147	2719	428	594	574	20
Стрийський	2497	2097	400	1948	1624	324	549	473	76
Турківський	1465	1975	-510	989	1161	-172	476	814	-338
Яворівський	3792	3827	-35	3172	2911	261	620	916	-296
Разом	94816	96033	-1217	66135	66135	0	28681	29898	-1217

* Складено автором на основі джерела: [2].

Починаючи з 1995 р. кількість мешканців скоротилася майже на 200 тис. осіб, у тому числі за рахунок від'ємного механічного руху – зменшилась приблизно на 120 тис. осіб. Щорічно за рахунок відтоку населення його кількість скорочувалось у середньому на 7,1 тис. осіб. В останні роки міграційна ситуація дещо стабілізувалась, абсолютне значення від'ємного сальдо міграції щороку зменшувалось, а у 2012 р. кількість прибулих перевищила – вибулих. Така позитивна динаміка свідчить про те, що міграційний потенціал четвертої хвилі міграції вичерпаний.

При аналізі існуючого стану міграційних процесів принципове значення має інформація про територіальні особливості інтенсивності мобільності населення в окремих районах ТСС, яку можна проаналізувати як за допомогою абсолютних даних – кількість прибулого, вибулого населення, сальдо міграції (табл. 1), так і за допомогою відносних величин, які характеризують ефективність міграційних потоків емігрантів та іммігрантів регіону.

На основі результатів статистичного аналізу за напрямками міграції за показником сальдо міграції за період 2010-2012 рр., нами виявлено значні відмінності у міграційній поведінці населення районів та міст Львівщини, визначено регіони-донори і регіони-реципієнти (табл. 2).

Аналіз напрямів внутрішньорегіональних міграційних процесів, проведений за останні три роки показав, що основними донорами у Львівській територіальній міграційній системі є міста Львів, Дрогобич, Трускавець, а також Жидачівський, Турківський та Миколаївський райони. Відповідно, реципієнтами є Пустомитівський, Дрогобицький, Сколівський, Старосамбірський, Стрийський райони. Це дає підстави стверджувати, що основними центрами притягання є райони, які географічно ближче розташовані до великих міст, а центрами «виштовхування» – великі міста та райони, які знаходяться на периферії області чи на великій відстані від великих міст. Місто Львів і Пустомитівський район, Дрогобич, Трускавець і Дрогобицький район, Моршин і Стрийський район утворюють своєрідні взаємодоповнюючі пари міграційних центрів притягання і відтоку населення. Результати дослідження по суті підтверджують тісноту господарських зв'язків між економічними об'єктами Львівської територіальної міграційної системи, багато з котрих виникли у дореформаційний період. Водночас, вони сигналізують про подальшу зміну ціннісних орієнтирів населення даної територіальної суспільної системи: бажання жити не в місті, а у сільській місцевості поблизу густанаселених пунктів.

Узагальнюючи результати аналізу, можна виокремити дворівневу структуру Львівської територіальної міграційної системи, де основним

Таблиця 3

Розрахунок окремих показників ефективності міграційних потоків регіону*

1	Назва показника	Формалізований вигляд показника	Розрахункові значення показника			
			Внутрішньорегіональна міграція		Зовнішня міграція	
1	Коефіцієнт локалізації міграційних потоків (емігрантів, іммігрантів)	$K_{лок} = \frac{D_j}{d_j}$ <p>D_j – частка іммігрантів у регіоні j у загальній чисельності іммігрантів країни, d_j – частка населення (або площі) у регіоні j у загальній чисельності населення (або площі) населення країни</p>	прибуло 0	вибуло	прибуло 0	вибуло
			1,72 Жовків.	1,76 Жовків.	1,92 Львів	1,65 Стрий
2	Коефіцієнт концентрації міграційних потоків (емігрантів, іммігрантів)	$K_{кон} = \frac{1}{2} \sum_{n=1}^n D_j - d_j $	0,56 Миколаїв.	0,54 Городоць.	0,18 Миколаїв.	0,32 Миколаїв.
			Max	Min	Зовнішня міграція	
3	Коефіцієнт збалансованості міграційних потоків (емігрантів, іммігрантів)	$K_{баланси} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left 1 - \frac{A_i}{B_i} \right $ <p>n – кількість регіонів, A_i – кількість осіб, які прибули в регіон, B_i – кількість осіб, які вибули з регіону</p>	прибуло	вибуло	прибуло 0	вибуло
			0,19	0,21	Зовнішня міграція	

* Складено автором на основі джерела: [1; 2].

центром всіх міграційних потоків є місто Львів, а другорядними центрами – міста Дрогобич, Моршин та інші.

Звісно, регіональна диференціація мобільності населення зумовлюється комплексним впливом різноманітних економічних, політичних, природно-географічних факторів, зокрема таких, як ступінь розвитку господарської та соціальної інфраструктури, структури виробництва, рівня та якості життя населення, специфіки рівнів праці. Територіальна міграційна система, так як і будь-яке складне утворення, завжди намагається перебувати в стані рівноваги, а при її порушенні – шукати нову точку рівноваги. Цей стан рівноваги якраз досягається за рахунок переїзду населення з менш привабливих для проживання територій у більш пристосовані та перспективні. Отже, регіони-донори, в даному випадку, є депресивними, характеризуються гіршим набором факторних змінних, що і призводить до активізації міграційних процесів, переміщення населення.

Деяко інша ситуація спостерігається при дослідженні зовнішнього напрямку міграції. Адже в такому випадку, місто Львів та Пустомитівський район виступають найбільшими реципієнтами області. Іншими словами вони є міграційно-привабливими центрами ТМС. Віддалені ж географічно і економічно Турківський, Жидачівський, Бродівський райони є депресивними і характеризуються відтоком населення в інші територіальні міграційні системи зарубіжжя. Така різниця свідчить про різні моделі поведінки внутрішніх і зовнішніх мігрантів, їх мотиваційні установки.

Оцінку та аналіз рівномірності розподілу міграційних потоків емігрантів та іммігрантів та їх збалансованість також можна оцінити за допомогою системи відносних показників, серед яких важливе місце посідають такі індикатори як: коефіцієнт локалізації, концентрації та збалансованості міграційних потоків емігрантів та іммігрантів (табл. 3) [1, с. 102].

Розрахунки показують, що у Львівській територіальній міграційній системі розподіл як емігрантів, так і іммігрантів є нерівномірним. Найвищі коефіцієнти локалізації іммігрантів та емігрантів припадають на місто Львів та райони, що межують з обласним центром (Пустомитівський та Жовківський райони).

Високий рівень концентрації міграційних потоків спостерігається серед іммігрантів, що прибувають з-за меж Львівщини. Нерівномірність міграційних потоків зумовлена здебільшого високою часткою зовнішньої міграції у місто Львів. Значення коефіцієнта збалансованості міграційних потоків на межі 0,2 підтверджує тезу про наявність нерівномірності в територіальному розподілі мігрантів.

Висновки. Виходячи з аналізу, проведеного у статті, можна прийти до висновків:

- у Львівській області міграційні потоки мають чітку географічну спрямованість;
- найвища інтенсивність міграційних потоків припадає на міста та приміські населенні пункти;
- розподіл як емігрантів, так і іммігрантів є нерівномірним.

Результати даного дослідження підтвердили гіпотезу про множинність та багатогранність факторів, які впливають на процеси активізації та розвитку міграційних процесів, та вказали на потребу більш детального вивчення міграційної активності населення даного регіону за її напрямками.

Список використаних джерел

1. Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації / НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; наук. ред. У.Я. Садова. –Львів, 2011. –528 с. – (Сер. «Проблеми регіонального розвитку»).
2. Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області. – Режим доступу : <http://lv.ukrstat.gov.ua/>

Бараняк И.Е. Миграционные процессы как предпосылка формирования структуры территориальной миграционной системы: оценка интенсивности (на примере Львовской области).

Исследованы особенности развития миграционных процессов в Львовской территориальной миграционной системе. Проанализированы мобильность населения по направлениям миграции. Определены регионы-доноры и реципиенты Львовщины по показателю сальдо миграции. Исследована структура Львовской территориальной миграционной системы. Проведенный анализ равномерности распределения миграционных потоков эмигрантов и иммигрантов и их сбалансированность с помощью системы относительных показателей.

Ключевые слова: миграция, территориальная миграционная система, миграционные потоки.

Baranyak I.Y. Migration Processes as the Precondition of the Territorial Migration System Structure Formation: Intensity Evaluation (for Example the Lviv Region).

The peculiarities of the migration processes development in the Lviv Oblast' are studied in this article. Population mobility by migration direction is analyzed. Regions-donors and recipients of the Lviv Oblast' by net migration indicator are defined. Structure of the Lviv territorial migration system is studied. The author has conducted the uniformity analysis of migration flows distribution of emigrants and immigrants and its equilibrium by the system of relative indicators.

Key words: migration, territorial migration system, migration flows.